



Lp Lea Danilson-Järg
Rahvastiku- ja perepoliitika osakonna juhataja
Siseministeerium

Teie: 13.08.2020
Meie: digitaalalkirjas nr 1-8-2/20/25

Arvamus sündimust toetava perepoliitika pikaajalisele visioonile

Lp Lea Danilson-Järg

MTÜ Lastekaitse Liit tänab Siseministeeriumi rahvastiku- ja perepoliitika osakonda võimaluse eest osaleda 06. augustil 2020 sündimust toetava perepoliitika pikaajalise visiooni arutelul ja edastada oma täiendavad tähelepanekud ja ettepanekud kirjalikult.

Eesti Vabariigi peaminister Jüri Ratas toonitas 01.06.2018, et lastekaitsepäeva tähistamisega juhime tähelepanu laste heaolule ning, et kõiki lapsi tuleb hoida kogu aeg ja iga päev. MTÜ Lastekaitse Liit märgib, et riik peab igas otsuses lähtuma laste huvidest¹ ja mitte piirduma üksnes selle deklareerimisega. Eesti on vananeva ja kahaneva elanikkonnaga ühiskond, kus iga laps on riigi jätkusuutlikkuse tagamiseks väga olulise kaaluga. Täna lastest sõltub, milline saab olema tulevikuühiskond. Laste heaolu on ühiskonna tervise üks indikaator, toonitas professor Dagmar Kutsar 2018. aastal Riigikogu olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Esimese lapse sünd on ohus?" arutelul. Lapse heaolule kui poliitika teemale tuleb läheneda komplekselt, kuna lapse heaolu moodustub ühiskonna toimimise eritasandite kontekstis.

Eesti kuulub rahvastiku kasvu ja struktuuri poolest kõige problemaatilisemate Euroopa riikide rühma. MTÜ Lastekaitse Liit rõhutab jätkuvalt, et ka **sündimuse suurendamise puhul on vaja terviklikku lähenemist**, kuna lastesaamist mõjutavad valdkonnad, nagu lastehoid, tulevaste emade ja isade toetamine, töö- ja pereelu ühildamine, regionaalne areng, elukeskkond. Rahvastiku kriisi lahendamiseks peab tähelepanu pöörama kõigile aspektidele - sündimusele, tervishoiule, suremuse vähendamisele ja rände.

Eesti inimeste sh laste heaolu sõltub muuhulgas sellest kuidas on tagatud nende sotsiaalsed põhiõigused. Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on jätkuvalt suureks väljakutseks². Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elamispiirkonnast. Piirkonniti erines 2018 lastega leibkondade ekvivalentnetosissetulek ligi

¹ Riik peab vastavalt ÜRO Lapse õiguste konventsioonis, Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja lastekaitseaduses sätestatule igas otsuses esikohale seadma lapse huvid. Lapse Õiguste Komitee rõhutab üldkommentaaris nr 14, et riigi kohustus on mehhanismide ja menetlusreeglite kehtestamine kaebuste, abinõude ja hüvitiste osas, et täielikult realiseerida lapse õigus sellele, et tema parimad huvid oleksid kohaselt integreeritud ja järjepidevalt rakendatud kõigis last puudutavates ning teda mõjutavates rakendusmeetmetes, kohtu- ja haldusmenetlustes

² Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019) Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne. Tallinna Ülikool. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%20C3%B5ppraport_V%20C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf

kaks korda, suhtelise vaesuse määr kolm korda³. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises, erinevustele mh teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jpm kättesaadavusel⁴. Seega on laste heaolu ja õiguste realiseerumine endiselt sõltuvuses sellest, millises omavalitsuses tema vanemad elavad. Samas on igal lapsel õigus mitmekülgsele arengule, olenemata millises piirkonnas ta Eestis elab, või milline on tema pere majanduslik olukord. Riik on kohustatud selle õiguse tagama, vastavalt 1991. aastal ratifitseeritud ÜRO Lapse õiguste konventsioonile. Põhiseaduse § 28 alusel on lubamatu, et lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades nii olulisel määral varieerub. Ka Riigikohus on oma 16. märtsi 2010.a lahendi nr 3-4-1-8-09 punktis 67 rõhutanud: „Nii näiteks ei ole PS § 28 mõtte kohaselt aktsepteeritav olukord, kus peamiste sotsiaalsete põhiõiguste tagatus on osas, milles selle eest vastutab kohalik omavalitsus, riigi erinevates piirkondades olulisel määral varieeruv /.../.“ Üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ kohaselt on elamisvõimalused vaja tagada Eesti igas asustatud paigas. COVID-19 pandeemia sotsiaal-majanduslikud tagajärjed on erineva spetsialiseerumise tõttu sektorite ja piirkondade lõikes tõenäoliselt erinevad. Sellega kaasneb oht, et riigisisised erinevused Eestis veelgi suurenevad. **Vaja on vähendada regionaalset ebavõrdsust, toetada erinevates piirkondades osutatavate teenuste kvaliteedi ja mitmekesisuse suurendamist. Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd kindlustamaks lastele ja lastega peredele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata pere elukohast.**

COVID-19 ja eriolukord mõjutas ning mõjutab paratamatult ka edaspidi paljude laste ja perede olukorda. Majanduskriis avaldub perede kehvemas rahalises toimetulekus ja lisandunud ebakindluses.

a) Lapsevanemate stressitaseme tõus - Sotsiaalministeeriumi tellimusel viis Turu-Uuringute AS aprillis läbi küsitluse, mille kohaselt eriolukorrast tingitud kodust elukorraldust pidas koormavaks ja stressirohkeks rohkemal või vähemal määral ca 44% küsitluses osalenud lapsevanematest. Mida rohkem lapsi, seda rohkem stressi. Rohkem kui poolte lapsevanemate töötamist on mõjutanud lasteaialaste kodusolemine või koolilaste distantsõpe. Suurem vajadus perelepituse järele.

b) Majandusliku olukorra halvenemine peres - Eriolukord vähendas suuremal või vähemal määral pere sissetulekuid ja tõi kaasa pere majandusliku olukorra halvenemise – eelnimetatud uuringu kohaselt 42%-l osalenud peredest. Prognooside kohaselt suureneb töötuse määr 2020 aastal 9,2%-ni. Statistikaameti kohaselt oli ajavahemikus 01.03.-07.06. kõige suurem osa tööturult lahkujatest noored alla 30-aastased töötajad, neid oli lahkujate hulgas ligi kolmandik⁵. NEET noorte arvu kasv.

c) Ebavõrdsuse suurenemine – seda nii sissetulekutes, piirkonniti, keeleliselt. Näiteks kaugtöö tegemise võimalus oli suurem eesti keeltkõnelevate lapsevanemate seas (42%) võrreldes vene keelt kõnelevate lapsevanematega (20%). Piirkonniti oli kaugtöö tegemine vähem levinud Kirde-Eestis (Ida-Virumaal, 19% lapsevanematest) ning kõige rohkem levinud Põhja-Eestis (Harjumaal, 43% lapsevanematest). Suuremad võimalused on kaugtöö tegemiseks avaliku

³ Tartu maakonna suhtelise vaesuse määr (11,3%), Valga maakonnas elas suhtelises vaesuses 39,1% lastest, Põlva (30,3%) ja Võru maakonnas (29,3%). Vaata lähemalt: Raid, K. Lastega perede toimetulek ja heaolu (2018) Kogumikus: Eesti piirkondlik areng 2018. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.stat.ee/valjaanne-2018_eeesti-piirkondlik-areng-2018

⁴ Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.epikoda.ee/puudega-lastega-perede-toimetuleku-ja-vajaduste-uuring-2017/>; aga ka <https://novaator.err.ee/603403/oigus-huviringides-osaleda-ei-ole-koigile-eeesti-lastele-vordself-tagatud> ja https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinumelatis_lopparuanne.pdf

⁵ Loe täiendavalt: <https://blog.stat.ee/2020/06/16/too-kaotavad-sagedamini-noored-ja-lihttoolised/>

sektori töötajatel(60%), erasektori töötajatest tunnistas seda vaid 30%. Ebavõrdsus piirkonniti nii teenuste kättesaadavuse kui mitmekesisusest lähtuvalt. NEET-noorte probleeme on vaja käsitleda terviklikult, st riigil tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine. Tuleviku perspektiivi arvesse võttes vajavad riigi kõrgendatud tähelepanu ja toetavate meetmete kasutusele võtmist: vähemate majanduslike võimalustega perede (töötuse lisandumisega arv hüppeliselt kasvab) toimetulek; pere- ja lähisuhtevägivalla ja sõltuvusainete kasutamise suurenemine; vanemate psüühiliste probleemide lisandumine ja kurnatus; paarisuhte probleemide lisandumine ning hooldusõiguslike ja suhtlemiskorda puudutavate vaidluste süvenemine ja suurenemine. Kui peresid õigeaegselt ja piisavalt ei toetata, võib muuhulgas kasvada ka asendushooldusel viibivate laste arv.

Demograafide ja sotsiaalteadlaste hinnangul ei ole tulevikus Eestis oodata ebasoodsa vanuselise koosseisu tõttu rahva arvu kasvu, vähemalt mitte loomuliku iibe (sündide ja surmade vahe) tagajärjel. Ka rahvastikupoliitika põhialused 2035⁶ kohaselt ei ole rahvastikuarengu inertsi tõttu realistlik oodata rahvastiku kasvu praeguse dokumendi toimeperioodil. Poliitikameetmete abil on aga võimalik rahvastiku vähenemise mõju leevendada ja luua eeldused rahvaarvu stabiliseerumiseks või mõõdukaks suurenemiseks pikemas tulevikuvaates. Oluline sündimuse mõjutaja on perede majanduslik toimetulek ja seda kujundav perepoliitika. Samas Eesti eripära on väike rahvaarv - peame muretsema lisaks rahvastikule ka turgude - teenuste, koolide, haiglate - vähenemise pärast. Seega on **nii perepoliitika kui ka muude poliitikate kujundamisel väga oluline teha teaduspõhiselt õigeid ja kompleksseid samme**, kuna neil on pikaajaline mõju. Poliitikate edukat kujundamist ja rakendamist piirab sageli aga inimeste vähenenud teadlikkus, ressursside puudus, efektiivsete lahenduste komplekssus ning kõige lõpuks suur risk, et poliitika ei saavuta planeeritud eesmärki, sest edukad lahendused sõltuvad liiga paljude tegurite koosmõjust⁷.

Rahvastikupoliitika põhialused 2035 rõhutab ühe olulise rahvastikupoliitika põhimõttena konsensust, st rahvastikupoliitika järjepidevus eeldab erakondadeülest eesmärgipüstistust ning poliitilist kokkulepet panustatavate ressursside ulatuse kohta. Konsensuse poole püüdlemine ei tähenda debati vaigistamist, vaid suunitlust parimate teaduspõhiste rahvastikupoliitiliste lahenduste leidmisele. Ka MTÜ Lastekaitse Liit rõhutab, et **vaja on leida parimad teaduspõhised rahvastikupoliitilised lahendused**.

Sündimust toetava perepoliitika pikaajalises visioonis on fookus lasterikaste perede toetamisel. Eesti Vabariigi Põhiseadus § 28 lg 4 järgi on lasterikkad pered ja puuetega inimesed riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all. See tähendab, et nii riik kui ka kohalikud omavalitsused peavad lasterikastele peredele ja puuetega inimestele pöörama oma tegevuses tähelepanu nii õiguse loomisel kui ka rakendamisel. Kõnealune norm lähtub tõsiasjast, et lasterikkus ja puuded põhjustavad üksikisikutele inimväärkuse ning teiste põhiõiguste ja vabaduste realiseerimisel olulisi takistusi⁸. Ka Lastekaitse Liit leiab, et lasterikaste perede toetamine on oluline. Kuid teadlaste arvestused näitavad, et lastetusmäära 1%-ine muutus mõju sündivate laste koguarvule on 5-6 korda suurem kui 3-nda lapse sünnitõenäosuse 1%-ise muutuse mõju. Seega peab Lastekaitse Liit **rahvastikukriisi lahendamise seisukohalt vajalikuks siiski universaalset lähenemist, st toetada tuleb kõigi laste sündi ja kasvamist (alates esimesest lapsest), mitte**

⁶ Arvutivõrgust leitav: <https://www.riigikogu.ee/wp-content/uploads/2018/03/Rahvastikupoliitika-pohialused-2035-PDF-680-kB.pdf>

⁷ Lassila, J., Valkonen, T. (2008). Uncertain demographics and pension policy. – *Revue économique*, vol 59, no 5, pp 913–926.

⁸ Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne (2017). Arvutivõrgust leitav: https://pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeritud_valjaanne_2017.pdf

teha panust ainult väikesele osale tervikust.

Universaalne lähenemine⁹ on lisaks lapse parimate huvide kontseptsioonile tuginevalt vajalik ka seetõttu, et sündimuse kõige suurem probleem on Eestis esimesed lapsed¹⁰. Enne räägiti, et esimesed lapsed sünnivad ikka ja alles järgmistega on probleeme, siis nüüd on aga vastupidi, aastast 2010. edasi on paremini läinud just teiste ja kolmandate lastega – tõdes Tartu Ülikooli Ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika vanemteadur Mare Ainsaar Riigikogus olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Esimese lapse sünd on ohus?" arutelul juba 2018 aastal¹¹. Esimese lapse sünnitajate arvu vähenemine on kasvutrendis, mitte ainult Eestis vaid ka Põhjamaades. Soome, Norra ja Island kogemas ajaloo madalamaid perioodsündimusnäitajaid (eelmisel aastal Soomes 1.40, Norras 1.55 ning Islandil 1.75), kuid langus on toimunud ka Rootsis. Gunnar Anderssoni ja tema kolleegide analüüs näitab, et sündimuslangus on seotud esimeste sündide „ära jäämisega“ ja see trend ilmneb tugevamalt alla 30-aastaste seas. Üks kesksemaid küsimusi on see, kas sünnid jäävadki toimumata või lükkuvad need edasi vanemasse ikka. Tuleb mainida, et just Põhjala riigid olid 20. sajandi lõpukümnenditel suunaseadjaks sündide hilisemasse ikka lükkamise poolest. Seda arengut vedasid esmajoones kõrghariduse omandanud naised. Nüüd võib olla juhtunud, et samalaadse käitumise võtavad omaks ka seni nooremas eas sünnitanud madalama haridustasemega naised. Madala haridustasemega naiste juures on noorimates lapsesaamisest väljunud põlvkondades tõusnud ka lastetute osakaal¹². Viimase aja perioodsündimuse langus aga peegeldabki nooremate, esmajoones 1980.-90. aastatel ilmavalgust näinud, põlvkondade teistsugust käitumist, kelle motivatsioonidest ja hirmudest me aga ei Põhjamaades ega Eestis täpsemalt midagi ei tea.

Lisaks näitas eelmine majanduskriis, et esmasündide arv majanduskriisi ajal vähenes. Esimest last saavad inimesed keskmiselt nooremad kui teist ja enam last saavad inimesed. Kuna noorte täiskasvanute seas on palgad madalamad, tööpuudus (ka majanduskasvu ajal) suurem ning töökarjäär heitlikuma iseloomuga, siis on ka protsentuaalselt vähem neid, kes vanemahüvitisega paremat sissetulekuallikat endale lubada saaksid. Nii on noortel inimestel majanduslikult targem lapsesaamisest hoiduda (seda edasi lükata) ning mõttekam otsida tööd näiteks kõrgema palgaga lähivälismaal, nagu see mäletatavasti Eestiski majandussurutise ajal toimus.

Eestil on olemas väärtuslik ressurss - inimesed tahavad lapsi. Paraku aga on nooremate inimeste puhul soovitud laste arv vähenemas. Nii TÜ ja TLÜ teadlased rõhutavad, et **tuleb leida lahendusi, mis aitaksid tagasi hoida lastetute ja ühelapseliste perede osakaalu suurenemist.**

Eesmärgiks peaks olema:

- 1) Lõhe vähendamine tegeliku ja soovitud laste arvu vahel esimest teisele lähendades;
- 2) Vaja, et eri poliitvaldkondade (nt tööturu-, eluaseme-, hoolekande-, ja hariduspoliitikas)

⁹ Tõendus põhine – 20. sajandi beebibuumi õppetunnid. Loe täiendavalt ibid 11.

¹⁰ Loe täiendavalt: A.Puur, H.Vseviiov (2019) Eesti sündimusareng ja perepoliitika võimalused. Akadeemia (3, 2019). Arvutivõrgus leitav: <https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/EDK/PDF%20failid/Akadeemia%20nr3%202019.PDF>; Gortfelder, M. (2019) Kriisi mõju sündimusele. Arvutivõrgus leitav: https://demograafia30.weebly.com/blog_25.html ja MARE AINSAAR: Sündimuse kõige suurem probleem on esimesed lapsed, mitte kolmandad ja <http://www.pealinn.ee/newset/mare-ainsaar-sundimuse-koige-suurem-probleem-on-esimesed-lapsed-n222303>

¹¹ A.Puur, H.Vseviiov (2019) Eesti sündimusareng ja perepoliitika võimalused. Akadeemia (3, 2019).

¹² Abuladze, L., Gortfelder, M. (2019). Viimased trendid Põhjamaade sündimuses ehk kas suunanäit Eestile. Arvutivõrgus leitav: https://demograafia30.weebly.com/blog_13.html

- tehtav töö toetaks rahvastikupoliitika sihtide saavutamist;
- 3) Järjepidev rahvastikuuuringute tegemine;
 - 4) Perede vajaduste ja eelistuste mitmekesisuste arvestamine (a'la kõrgharitud, üksikemad);
 - 5) Ühiskond peab tähtsustama mitte ainult sündivate laste arvu, vaid ka pere loomist ja laste kasvatamist toetava keskkonna arendamist ning elukvaliteeti;
 - 6) Ressursside suurem eraldamine valdkonnale – st ei ole kulu vaid investering tulevikku.

Muuhulgas on vajalik pöörata tähelepanu sellel rühmale, kus on soovitud ja tegeliku laste arvu lahknevus keskmisest suurem; analüüsida noorte inimeste hoiakuid ja arvamusi, mis aitaks muutustest paremini aru saada; pöörata suurem rõhk lõimumisele; arendada poliitikameetmeid, mis aitaksid laste kasvatamist ja töötamist ühitada: kõigile kättesaadav lapsehoiuteenus, piisavat asendussissetulekut pakkuv vanemapuhkuse süsteem; soorollide sümmeetrilisust soosivad hoiakud ja praktikad; lisaks otseste rahaliste toetuste kõrval pakkuda ka laste arengut ja heaolu parandavaid teenuseid.

Eestis on viimasel kümnendil tihti räägitud vajadusest tõsta laste sündimust. Samas ainult laste sündimuse kasvust ei piisa – vaja on tagada, et igal lapsel oleksid ka piisavad võimalused kasvada toimetulevaks täiskasvanuks. Lapsed kasvavad tänapäeval üles eripalgelisemates perekondades kui kunagi varem. Üha rohkem on vabaabielus vanematega ja üksikvanemate leibkondi¹³. Samas kogevad ühe vanemaga pered majandusliku toimetuleku raskusi ja vaesust sagedamini kui kahe vanemaga pered, kuna mida rohkem on leibkonnas sissetulekutoojaid, seda kergem on leibkonnal majanduslikult hakkama saada¹⁴. On positiivne, et sündimust toetava perepoliitika pikaajalises visioonis on olulisel kohal lapsevanemate väärtustamine ja kestvad paarisuhted. MTÜ Lastekaitse Liit peab ÜRO lapse õiguste konventsiooni üldprintsipiidele tuginedes oluliseks **kõikide lastega perede toetamist**. Käesoleva visiooni puhul on vajalik mh lähtuda Rahvastikupoliitika põhialused 2035 sedastatust, et perede heaolu edendamisel püüeldakse tasakaalu poole kõigile lastega peredele suunatud universaalsete meetmete ning täiendavat abi vajavate perede (vähekindlustatud pered, lasterikkad pered, puudega lapsi kasvatavad pered, üksikvanemaga pered) toetamise vahel. On ju rahvastikupoliitika oluliseks põhimõtteks inimeste väärtustamine ja kõigile lastele turvalise ning nende võimete avaldumist soodustava kasvukeskkonna loomine.

Võttes arvesse visiooni pikaajalist aspekti, rõhutab MTÜ Lastekaitse Liit vajadust, et enne käesoleva dokumendi avalikustamist konsulteeriks koostajad põhjalikult Eesti rahvastikuteadlaste ja demograafidega. Oleme ju kõik samal poolel - lapse poolel.

Igakülgsele koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Varje Ojala

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige

¹³Vaata täiendavalt: <https://blog.stat.ee/2017/11/16/lastega-leibkonnad-euroopas/>

¹⁴ OECD tööhõive aruandest (2015) selgus, et ainult Tšehhis tuleb nädalas rohkem tööd teha kui Eestis, et kahte last kasvatav üksikvanem saaks üldse miinimumpalgaga vaesusest välja murda.



Maris Lauri
Justiitsminister
Justiitsministeerium

Teie: 30.04.2021 nr 8-1/2916

Meie: digitaalallkirjas nr 1-8-2/21/31

Arvamus karistusseadustiku ja perekonnaseaduse muutmise eelnõule

Lp Maris Lauri

MTÜ Lastekaitse Liit tänab Justiitsministeeriumi võimaluse eest esitada arvamus karistusseadustiku ja perekonnaseaduse muutmise eelnõule. Lastekaitse Liit esitas Justiitsministeeriumile aprillis 2021 oma põhistatud seisukohad arvamus esoses eapiiri aruteluga (lisatud kiri 1-8-2/20/25), ning palub lugeda seda käesoleva arvamuse lisadokumendiks ja käsitleda ühtse tervikuna. Lastekaitse Liit jääb esitatud seisukohtade juurde ning avaldab heameelt, et arvamuses tehtud ettepanekud nii enesemääramise tõstmise eapiiri, Romeo ja Julia klausli kui ka arusaamisvõime piiri tõstmisega kümnelt kaheteistkümnelle aastale on realiseerunud käesolevas eelnõus.

On positiivne tõdeda, et arutelu laste seksuaalse enesemääramise osas, mis on olnud üleval üle kümne aasta, on käesoleva aasta viimastel kuudel teinud oodatud spurdi ja jõudunud tänaseks eelnõu tasandile. Väga oluline on siinjuures, et eapiiri tõstmisele on ka lai **ühiskondlik toetus**. Samas avaldab Lastekaitse Liit lootust, et muudatused ei võta menetluslikult sama kaua aega, kui muudatused, mis olid seotud psühhiaatrilise abi kättesaadavusega alaealistele. Sest kui otsused puudutavad lapsi ja laste heaolu suurendamist, siis on need otsused vaja teha parteipoliitikat kõrvale jättes ning leida konsensus erakondade üleselt lapse huvisid arvestavalt.

Eelnõu seletuskirjas mainitakse mitmel korral, et enamik seksuaalvägivalla ohvrid ei teata endaga juhtunust ega otsi abi. Vähetähtis ei ole ka fakt, et seksuaalvägivalla all kannatavad enam nii muukeelsed tüdrukud kui ka poisid. Seega saab nõustuda seletuskirjas markeerituga - **tee abini tuleb muuta lihtsamaks**.

Eelpool viidatud **ühiskondlik toetus peab saama teadlikkuseks ühiskonnas**. Seletuskirjas tõstaks esile ühe lause: „Eapiiri tõstmine annab avalikkusele ja potentsiaalsetele süüdlastele selge signaali – seks lapsega on kuritegu.“ See signaal ei saa jääda vaid seadusemuudatuse tasandile, sest on ju üldteada, et ainüksi eapiiri muutmine seaduses ei too kaasa loodetud tagajärgi väärkohtlemiste ennetusel. Eesmärk on ju muuta ennekõike hoiakut, st anda ühiskonnale ja võimalikele väärkohtlejatele selge sõnum, et seksuaalsuhteid eapiirist nooremate lastega ei sallita ega peeta normaalseks ning täiskasvanu vastutus on alati suurem, kui ta alustab seksuaalsuhteid alaealisega. Seega on **eelnõuga kavandavate muudatuste edukuse võti ennekõike mitmekülgne ja sihtitatud teavituse**.

Lastekaitse Liit juhtis oma arvamus (kiri 1-8-2/20/25) põhistatult tähelepanu nii teavituse, spetsialistide koolituse, vanemahariduse kui ka seksuaalhariduse vajalikkusele, ning ei hakka eelnimetatut käesolevas arvamuses kordama. Küll aga soovib liit rõhutada **vajalike ressursside**

eraldamist vägivalla ennetamise kokkuleppes 2021-2025 püstitatud eesmärkide ja planeeritud tegevuste elluviimiseks (toodud mh seletuskirjas lk 33-35).

Samuti on oluline suurendada laste vastu suunatud seksuaalkuritegude efektiivsemaks ja kiiremaks menetlemiseks PPA lastekaitsegruppide ja prefektuuride laste vastu toimepandud seksuaalkuritegusid menetlevate politseiametnike ressursi ning tõhustada omavahelist koostööd ja kasvatada teaveanalüüsi võimekust kuritegude avastamiseks ja ennetamiseks.

Alljärgnevalt on toodud täiendavalt mõned eelnõuga seotud tähelepanekud ja ettepanekud:

1) Eelnõu puhul saab positiivsena välja tuua aja- ja asjakohasuse, loogilise struktuuri, ladusa keelekasutuse, tõenduspõhise lähenemise ja rahvusvahelise praktika võrdluse. Samuti laia huvigruppide kaasatuse ja operatiivse tegutsemise ka laste ja noorte seisukohtade väljaselgitamiseks. Samas soovitab Lastekaitse Liit **kasutada seletuskirjas täiendavalt näitlikustavaid visuaale, et kõik kehtestatavad muudatused oleks kergesti hoomatavad ja neid oleks kõigil lihtne mõista.**

2) Eesti võrdse kohtlemise võrgustik¹ osundas 2020 ühisaruandes Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks, et seaduslik abiellumise iga ja seksuaalse enesemääramise vanusepiir on liiga madalad. Eestis on Euroopa kõige madalam seaduslik abiellumisiga². **Ühisaruandes tehti ettepanek muuta perekonnaseadust selliselt, et minimaalne abiellumisiga oleks 18 aastat.** Antud küsimuse lahendamise vajalikkusele on juhtinud tähelepanu ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee 2017. aastal tehtud lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta³, soovitades, et osalisriik vaataks üle oma seadusandluse, et kindlustada minimaalseks abiellumiseaks nii tüdrukutel kui ka poistel 18 aastat ja võtaks tarvitusele kõik vajalikud meetmed laste abielude kõrvaldamiseks kooskõlas osalisriigile konventsioonist tulenevate kohustustega.

3) Laste seksuaalse väärkohtlemise vastane töö nõuab erinevaid meetmeid ja tihedat siseriikliku- ja rahvusvahelist koostööd. MTÜ Lastekaitse Liit teeb laste seksuaalset väärkohtlemist esitava materjali leviku tõkestamisel internetis tihedalt koostööd teiste siseriiklike organisatsioonidega sh õiguskaitsesutustega, internetiteenuse pakkujate, erinevate mittetulundusühingute ning rahvusvaheliste assotsiatsiooniga INHOPE. Selleks avas Lastekaitse Liit aastal 2011 veebipõhise tasuta teenuse www.vihjeliin.ee, mis võimaldab igal interneti kasutajal edastada teavet internetis levivast laste seksuaalset väärkohtlemist esitavast materjalist. Eelnõuga kavandatakse muudatusi seoses §175` lg 4 ja 178 lg 4 täiendamisega, eesmärgiga süü välistamiseks eakohaste suhete korral. Internetimaailmas on hiirekliki kaugusel igasuguse materjali jagamine, mistõttu isiklikuks tarbeks tehtu võib sekundi murdosa vältel olla avalikult kättesaadav. **Seega rõhutab Lastekaitse Liit vajadust tõsta noorte teadlikkust, et ka konsensusliku suhte puhul näiteks erootilise või pornograafilise etteastele juurdepääsu võimaldamisel on oht, et see materjal saab avalikuks.**

¹ Liikmed: Eesti Inimõiguste Keskus, Eesti LGBT Ühing, Eesti Noorteühenduste Liit, Eesti Puuetega Inimeste Koda, Eesti Vegan Selts, Lastekaitse Liit, Oma Tuba, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Pagulasabi, Naiste Tugi- ja Teabekeskus. Loe lähemalt: <https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/vordse-kohtlemise-vorgustik/>

² Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet: <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements/marriage-age>

³ Lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta (2017). ÜRO Lapse Õiguste Komitee, Genf. Arvutivõrgus kättesaadav eestikeelsena: <http://www.sm.ee/et/lapse-oigused-ja-heaolu-0>

4) Lastekaitse Liit palub üle vaadata muudatused seoses § 147 lg 2 - jääb arusaamatuks, kui üldine arusaamisvõime on 12 aastat, miks siis tuua sisse erisus? Paratamatult tekib küsimus, kuidas üldine arusaamisvõime on 10 aastasel seksuaalse sisuga teost erinev, juhul kui teda kuritarvitab täiskasvanu või siis temast rohkem kui viis aastat vanem alaealine. Samuti tekitavad taolised erisused ka teavitusel ülemäära segasust.

Kümme aastat tagasi, 21. mail 2011, esitas Lastekaitse Liit Justiitsministeeriumile ettepaneku laste seksuaalse enesemääramise eapiiri tõstmiseks. Peamiste põhjustena toodi tol korral asjaolu, et kuigi suguküpsus saavutatakse tänapäeval varem, on noortel siiski väiksem vaimne ja sotsiaalne küpsus otsuseid langetada ning neile otsustele ka kindlaks jääda. Teiseks ei pruugi teismelised tajuda seksuaalse läbikäimise tagajärgi just pikemas perspektiivis. Kunagi pole liiga hilja teha seda, mis on laste jaoks õige, ehk et aeg on see muutus ellu viia ja seksuaalse enesemääramise eapiiri tõsta.

Igakülgsel koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Varje Ojala

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige